

UNIA POLSKO – LITEWSKA W LUBLINIE 1569 r.

1. Przyczyny:

- Zygmunt August nie miał spadkobiercy. Obawiał się więc o przyszłość Polski i Litwy. Dzięki unii pragnął zabezpieczyć przyszłość obu państw,
- średnia szlachta litewska pragnęła uzyskać przywileje, którymi cieszyła się szlachta polska. Dzięki nim szlachta litewska umocniła by swoją pozycję w państwie i ograniczyła rolę wszechwładnej magnaterii litewskiej
- Wielkie Księstwo Litewskie nie było w stanie samodzielnie obronić swoich granic przed Moskwą, Turcją i Tatarami, których potęgą ciągle rosła,
- szlachta polska chciała mieć dostęp do ziemi litewskiej. Unia ułatwiłaby ekspansję gospodarczą na ziemię Wielkiego Księstwa Litewskiego przy niewielkim wysiłku gospodarczym i militarnym

Chcąc zmusić magnaterie litewską na wyrażenie zgodny na unie król Zygmunt II August na sejmie w Lublinie ogłosił inkorporację Wołynia, Podola i Kijowszczyzny do Królestwa Polskiego.

2. Postanowienia:

- Powstało jedno państwo – **Rzeczpospolita Obojga Narodów**, złożone z dwóch równoprawnych części: Korony (dawne Królestwo Polskie) i Litwy (dawne Wielkie Księstwo Litewskie).
- Na czele państwa stał król Polski
- **Wspólne** miały być najwyższe organy władzy w państwie: król sejm (senat, izba poselska) a także moneta, polityka zagraniczna i prawo.
- **Odrębne** pozostały urzędy, skarb, wojsko i sądy.
Było to rzeczywiste połączenie dwóch państw – unia realna.

3. Skutki i znaczenie unii w Lublinie:

- oba państwa wzmocniły się – powstało jedno z największych państw europejskich, które mogło stawić czoło licznym wrogom,
- Korona zyskała nowych wrogów: Moskwę, Turcję i Tatarów. Od tej pory granica wschodnia stała się najbardziej niespokojną granicą, co prowadziło do zwiększenia wysiłku militarnego.
- polscy władcy uznali wschodni kierunek polityki zagranicznej za priorytetowy (wiodący).
- szlachta litewska uzyskiwała przywileje, dzięki którym mogła przeciwstawić się magnaterii
- szlachta polska zaczęła zakładać olbrzymie majątki na Wołyniu, Podolu i Ukrainie. Powstały tam latyfundia, wykształciły nowe rody magnackie
- Polska stała na wyższym poziomie cywilizacyjnym wobec tego nastąpiła polonizacja kultury litewskiej.

4. Rzeczpospolita Obojga Narodów

a) terytorium w1569 r.:

- Korona – 568 tys.km²
- Litwa – 297 tys. km²
- Rzeczpospolita Obojga Narodów 865 tys. km²

b) podział administracyjny

Rzeczpospolita dzieliła się na Koronę i Litwę. Każda z części dzieliła się na prowincje, te dzieliły się na województwa, ziemie (samorząd terytorialny); ziemie dzieliły się na powiaty, które były okręgami sądowymi.

Korona – dwie prowincje:

- Małopolska – województwa:
 - krakowskie,
 - sandomierskie,
 - lubelskie,
 - podlaskie
 - księstwo oświęcimsko – Zatorskie

- ruskie,
- bełskie,
- wołyńskie, kijowskie i Raclawskie – włączone w 1569 r.
- Wielkopolska
 - Wielkopolska właściwa (województwa poznańskie i kaliskie),
 - Wielkopolska wschodnia (województwa sieradzkie, łęczyckie, ziemia wieluńska)
 - Kujawy
 - Prusy Królewskie
 - Warmia
 - Mazowsze

Oprócz tego istniał podział na:

- województwa – dawne większe księstwa dzielnicowe, na czele których stał wojewoda. Dzieliły się na powiaty = ziemie (obszar władzy sądu ziemskiego)
- ziemie – dawne małe księstwa dzielnicowe, na czele których nie stał wojewoda

Litwa:

- Litwa
- Białoruś
- Żmudź (odrębne starostwo)

Inflanty - należały i do Korony i do Litwy

c) **urzędy** – były piastowane dożywotnio i honorowo, sprawowane przez szlachtę.

Urzędy centralne = ministerialne - urzędnicy powoływani przez króla, pełnili swoje funkcje dożywotnio

Urząd	Uprawnienia
Kanclerz i podkanclerzy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ jeden z nich musiał być duchownym ▪ prowadzili kancelarię królewską ▪ prowadzili politykę zagraniczną – kanclerz koronny zajmował się polityką zachodnią, a kanclerz litewski – wschodnią ▪ dbali o to by dokumenty opuszczające kancelarię królewską były zgodne z prawem ▪ prowadzili tzw. Metrykę koronną – księgi kanclerskie i podkanclerskie ▪ kancelaria litewska prowadziła Metrykę litewską ▪ przewodniczyli sądom asesorskim
Podskarbi wielki i podskarbi nadworny	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zarządzali skarbem królewskim ▪ podskarbi nadworny zarządzał wydatkami na potrzeby króla i dworu ▪ odpowiadali za wpływy do budżetu (podatki) i ich dystrybucję
Marszałek wielki	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zarządzał dworem królewskim ▪ był mistrzem ceremonii ▪ określał ceny żywności w miejscu pobytu dworu ▪ sprawował sadownictwo karne w miejscu pobytu władcy ▪ dbał o bezpieczeństwo monarchy ▪ podlegała mu straż marszałkowska ▪ podczas obrad sejmu odczytywano artykuły marszałkowskie tzn. przepisy karne, które regulowały bezpieczeństwo s miejscu sejmowania
Marszałek nadworny	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zastępca marszałka wielkiego ▪ opiekował się zaopatrzeniem dworu królewskiego ▪ administrował wydatkami dworu królewskiego
Hetman wielki i polny	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dowódca armii ▪ miał prawo zarządzać budżetem armii

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ miał prawo karać śmiercią w czasie wojny, przedstawiać żołnierzy do nagrody lub nobilitacji ▪ miał prawo wysyłać poselstwa i posiadać własnych przedstawicieli dyplomatycznych w krajach Wschodu – na Krymie (Chanat Krymski), w Turcji i Mołdawii ▪ nie był to urząd senatorski; hetman często łączył swój urząd z funkcją wojewody i kasztelana i z tej racji zasiadał w senacie ▪ był to urząd dożywotni (od 1581 r.)
Regimentarze	<ul style="list-style-type: none"> ▪ byli mianowani przez króla tymczasowo w zastępstwie hetmanów przypadku gdy hetmanów zabrakło lub nie mogli pełnić swoich funkcji
Referendarze	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dwóch – duchowny i świecki ▪ prowadzili sprawy w sadach królewskich ▪ mieli głos doradczy w senacie

Urzędy lokalne

Urząd lokalny	Uprawnienia
starosta grodowy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ nadzorował spokój i bezpieczeństwo publiczne, obronność zamków, stan dróg i mostów ▪ przewodniczył sądowi grodzkiemu ▪ pełnił funkcje administracyjne, policyjne i sądowe
wojewoda	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ustalał taksy ▪ sprawował sądownictwo nad ludnością żydowską ▪ kontrolował miary i wagi ▪ urząd senatorski
kasztelan	<ul style="list-style-type: none"> ▪ stał na czele armii ▪ w hierarchii urzędów stał niżej od wojewody z wyjątkiem kasztelana krakowskiego, który po królu i prymasie był najwyższym urzędnikiem w Koronie ▪ urząd senatorski

Godności tytularne ziemskie :

Godność tytularna	Opis
chorąży	<ul style="list-style-type: none"> ▪ w średniowieczu rycerz noszący chorągiew; w Rzeczypospolitej tytuł honorowy
wojski	<ul style="list-style-type: none"> ▪ od XIII w. zastępca kasztelana w sprawach wojskowych; w Rzeczypospolitej niższy urzędnik ziemski, który czuwał nad spokojem ziemi i bezpieczeństwem rodzin szlacheckich w czasie pospolitego ruszenia
cześnik	<ul style="list-style-type: none"> ▪ w dawnej Polsce zawiadywał piwnicą panującego ▪ w Rzeczypospolitej urząd tytularny
podczaszy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ urzędnik dysponujący napojami w czasie uczt królewskich; wręczał królowi puchary, podawał desery i nadzorował służbę, która zajmowała się trunkami ▪ XIV – XVI w. przekształcił się w urząd honorowy ziemski ▪ w Rzeczypospolitej był podczaszy wielki koronny i podczaszy wielki litewski
miecznik	<ul style="list-style-type: none"> ▪ do XIV w. urzędnik opiekujący się zbrojownią panującego i noszący przed nim miecz ; w Polsce szlacheckiej – urząd tytularny. W XVI w. było dwóch mieczników – miecznik wielki koronny i miecznik wielki litewski. Oprócz tego byli miecznicy wojewódzcy, ziemscy, powiatowi, którzy honorowo spełniali swój obowiązek gdy przybył król

stolnik	<ul style="list-style-type: none"> ▪ w dawnej Polsce urzędnik nadworny opiekujący się spizarnią i stołem panującego ▪ XIV – XVI w. przekształcił się w urząd honorowy ziemski ▪ od unii lubelskiej był stolnik nadworny koronny i stolnik nadworny litewski
podstoli	<ul style="list-style-type: none"> ▪ początkowo zastępca stolnika ▪ XIV – XVI w. przekształcił się w urząd honorowy ziemski ▪ w Rzeczypospolitej był urząd podstolego wielkiego koronnego i podstolego wielkiego litewskiego ▪ w ziemiach urząd honorowy
łowczy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ od czasu Jagiełły urzędnik, który organizował polowania dworskie i królewskie, dozorował lasy i strzegł ich przed kłusownikami, opiekował się królewską psiarnią i sprzętem łowieckim. Od XVI w. urząd tytułarny – łowczy wielki koronny i łowczy wielki litewski

Opisy na podst. *Słownika terminów i pojęć historycznych*

d) ludność – 8 mln – państwo wielonarodowe:

- Polacy – 40%
- ludność ruska, białoruska, ukraińska – 20%
- Litwini – ok. 20%
- Niemcy – 10%
- Żydzi – 4%
- inni - Łotysze, Ormianie, Tatarzy

e) organizacja sił zbrojnych Rzeczypospolitej

pospolite ruszenie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ obowiązywała zasada, zgodnie z którą każdy szlachcic posiadający ziemię jest zobowiązany do służby wojskowej ▪ pospolite ruszenie od końca XV w. było zwoływane za zgoda sejm. ▪ za niestawienie się na wezwanie groziła konfiskata dóbr ▪ pospolite ruszenie nie było karne i często się buntowało; miało niewielką wartość bojową ▪ by utrzymać je w karności w czasach pokoju zwołano okazowania ▪ szlachta nie chciała likwidacji pospolitego ruszenia, uzasadniając swoją uprzywilejowaną pozycję w państwie właśnie obowiązkiem służby wojskowej
wojska zaciężne	<ul style="list-style-type: none"> ▪ było ich niewiele gdyż sprzeciwiała się temu szlachta obawiając się wzmocnienia pozycji króla i stałych podatków na utrzymanie armii ▪ wojska zaciężne formowano na czas wojny za zgoda sejm ▪ sejm uchwalał specjalny podatek na wojsko ▪ dowodzili nimi hetman wielki i polny ▪ w Rzeczypospolitej istniała tzw. obrona potoczna na granicy południowo – wschodniej, utrzymywana ze skatufy królewskiej, w sile 1500-3000
wojsko kwarciane	<ul style="list-style-type: none"> ▪ utworzone na sejmie 1562-1563 – wojsko stałe ▪ było opłacane z dochodu królewszczyzn, zwanego kwartą ▪ były to głównie chorągwie jazdy szlacheckiej, które stacjonowały na Ukrainie ▪ 3500 – 4000 ludzi ▪ w razie wojny zwiększano zaciąg dzięki tzw. listom przypowiednim, które otrzymywali rotmistrze. Liczebność takiego wojska zależała od pieniędzy, które przeznaczył na nie sejm
piechota wybraniecka	<ul style="list-style-type: none"> ▪ utworzono za czasów Stefana Batorego ▪ była złożona z chłopów, na wzór piechoty węgierskiej ▪ tworzoną ją z chłopów z królewszczyzn, zgodnie z zasadą : z 20 łanów królewszczyzn miał iść na wojnę 1 wybraniec ▪ wynagrodzeniem była ziemia – łan wybraniecki, wolny od

	<p>pańszczyzny</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ do 2300 ludzi
kozacy rejestrowi	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kozacy zamieszkiwali teren Ukrainy, głównie Zaporozże ▪ rejestr kozacki utworzono w 1578 r. – był to rejestr kozaków, którzy byli na żołdzie królewskim (wojsko zaporoskie) ▪ na czele kozaków stał ataman podległy bezpośrednio staroście czerkaskiemu ▪ liczebność – do 1000. Rejestr zwiększano w przypadku wybuchu wojny
prywatne wojska magnatów	<ul style="list-style-type: none"> ▪ magnaci posiadali swoje wojska prywatne nazywane milicją ▪ obejmowały wszystkie rodzaje broni – jazdę, piechotę i artylerię

f) sądownictwo

Sądy sądy szlacheckie	Opis
sąd ziemski	<ul style="list-style-type: none"> ▪ sędziły sprawy szlachty z danej ziemi ▪ komplet sędziowski to: sędzia, podsędek i pisarz wybierani przez sejmik ▪ ponieważ często sejmik nie mógł dojść do porozumienia w XVII w. przechodziły kryzys
sąd grodzki	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przewodził mu sędzia grodzki mianowany przez starostę, niezależny od sejmiku ▪ rozpatrywał sprawy karne i cywilne
sąd podkomorski	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozpatrywał sprawy graniczne dóbr szlacheckich
sądownictwo dla duchowieństwa	<ul style="list-style-type: none"> ▪
Trybunał Koronny i Litewski	<ul style="list-style-type: none"> ▪ istniał od 1578 r. ▪ Trybunał zbierał się dla Małopolski w Lublinie, dla Wielkopolski w Piotrkowie Trybunalskim ▪ w Trybunale sędzieli reprezentanci szlachty wybierani na sejmikach deputackich (1 – 2 z województwa) – łącznie 27 deputatów szlacheckich i 6 duchownych ▪ deputaci sędzieli łącznie; obowiązywała zasada większości głosów ▪ Trybunał był sądem II instancji i rozpatrywał odwołania szlachty od wszystkich wyroków
sąd sejmowy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ funkcjonował tylko podczas obrad sejmu ▪ przewodził mu król ▪ asesorami byli wszyscy obecni senatorowie oraz 8 deputatów z izby poselskiej ▪ obradami sądu kierował marszałek wielki koronny bądź litewski (zależy w jakim mieście obradował sejm) ▪ rozstrzygał: <ul style="list-style-type: none"> ○ zbrodnie obrazy majestatu ○ zdrada stanu ○ sprawy o nadużycia skarbowe wyższych urzędników ○ gwałty na sejmach, rozbijanie Trybunału, sejmiku ○ zbrodnie popełnione przez szlachcica a zagrożone karą śmierci, konfiskaty dóbr, banicji ○ szczególnie ważne sprawy cywilne, w których był zainteresowany skarb państwa ▪ postawienie dygnitarza przed sądem sejmowym było jedyną możliwością pozbawienia go urzędu ▪ sąd sejmowy mógł ingerować w wyroki innych sądów – prawo łaski
sąd referendarski	<ul style="list-style-type: none"> ▪ sędził chłopów z dóbr królewskich
sąd wojewodziński	<ul style="list-style-type: none"> ▪ orzekał w sprawach Żydów

g) skarbowość

▪ skarb nadworny

- dochody z mennicy, żup, kopalń olkuskich, cła, dochody z części królewskich pozostających pod bezpośrednim zarządem skarbu nadwornego, ze sprzedaży urzędów
- funduszami zarządzał podskarbi nadworny; pieniądze szły na wydatki osobiste króla, utrzymanie dworu, wyprawianie poselstw zagranicznych

▪ skarb pospolity (państwowy)

- dochody z podatków – kwarta (1/4 dochodów z królewskich), podatki nadzwyczajne uchwalone przez sejm przeznaczone na wojsko
- zarządzał nimi podskarbi koronny; był kontrolowany przez sejm; pieniądze szły na utrzymanie wojska, pensje urzędników, diety poselskie oraz na prowadzenie wojny

W Rzeczypospolitej nie było systemu ściągania podatków.

Królewskie to majątki królewskie, które stanowiły domenę królewską. W 1563 r. domena królewska w Koronie liczyła 197 miast i 1932 wsie. Ponadto około 1/3 królewskich było w zastawie.